

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵՒՆԸ ՍԻՆՐԵՈՅ ՄԵՋ

Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կազմակերպումն ու պահպանութիւնը, իրրեւ արտա-յայտութիւն ազգային կամքի, մեծ նշանակութիւն ունի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պատմութեան տեսակէտէն: Եւ կազմակերպութեան նպատակաւ նպատակով Ա. Աթուռիս Միաբանական Ընդհ. ժողովին տուած որոշումը, իր Մեծաւորին խմատուն առաջնորդութեամբը, ընդհանուր խանդավառութիւն մը ստեղծեց հայ ժողովուրդին, և մասնաւորապէս Կիլիկիոյ հայութեան մէջ, որուն մեծ զանգուածը տարածուած է այսօր Սիւրբիոյ ասպնջական հողին վրայ:

Կ'արժէ որ Ա. Աթուռը դործնականապէս հետաքրքրուէր Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կազմակերպութեան խնդրով, մա՛նաւանդ նկատի առնելով ոմանց սա՛ կարծիքը թէ աւելորդ էր այլեւս Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը Սիւրբիոյ մէջ, քանի որ երբեք սաղէմի հայ պատրիարքութիւնը, իրրեւ դարաւոր Աթուռ, կրնար ինքն ստանձնել Սիւրբիոյ հայութեան եկեղեցական գործերուն ղեկավարութիւնը, և այլն:

Այս հարցումին պատասխանը կարելի է գտնել Հայաստանեայց եկեղեցւոյ այսօրուան վիճակին մէջ: Մեր եկեղեցին ամէնէն տաղնապալից հանգրուանի մը հասած է այսօր՝ մեծ պատերազմէն յառաջ եկած պայմաններուն հետեւանքով: Որպէս զի այդ տաղնապալը չվերածուի վտանգի մը, պէտք է կազմակերպել և զօրացնել Հայց. եկեղեցին ո՛ր որ հնարաւորութիւն կայ ընելու այդ բանը: Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութիւնը, իր ոյժերուն և սահմաններուն մէջ, արդէն կ'ընէ ինչ որ կրնայ Հայց. եկեղեցւոյ պահպանութեան և պայծառութեան համար: Եւ կը փափաքի որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնն ալ կազմակերպուի և պահուի Սիւրբիոյ մէջ, որուն կարեւոր մէկ մասը արդէն Կիլիկիոյ Աթուռին թիւմն էր. կեդրոն ունենալով Հաղէպը, որ Սիւնն ետքը աթուռնիստ քաղաք մը եղած է սկիզբէն ի վեր: Հայց. եկեղեցւոյ կազմակերպութեան տեսակէտէն մեծ կարեւորութիւն ունին նաեւ այն ջանքերն ու ձեռնարկները, որոնց շնորհիւ նոր գաղթավայրերու մէջ եկեղեցիներ կը շինուին կամ կը գնուին և կը կազմակերպուին: Սիւնն մասնաւոր հաճոյքով և զոհանակութեամբ կը դիտէ բոլոր հայ գաղութներու մէջ յառաջ եկած եկեղեցաշինական շարժումը. վասն զի, ինչպէս որ մեր նախորդ խմբագրականներէն մէկուն մէջ դիտել տուինք (*), Հայաստանեայց եկեղեցին է այն միակ հաստատութիւնը որ կրնայ միաւորել աշխարհի ամէն կողմ սփռուած հայ ժողովուրդը և պահպանել զայն ու ներկայացնել իրրեւ ազգային ամբողջութիւն մը: Պէտք է խոստովանիլ ուրեմն որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան վերակազմութիւնը Սիւրբիոյ մէջ զօրաւոր ազդակ մը և միջոց մը պիտի ըլլայ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պահպանութեան համար:

Եռթանսունական թուականներուն Կ. Պոլսի Պատրիարքարանի մէջ Օտեանի ողջմըտութիւնը Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան պահպանութեան պէտքը կը չեւտէր Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնը պահպանելու համար. իսկ այսօրուան հայութեան ողջմտութիւնն ու հեռատեսութիւնը Կիլիկիոյ Աթուռին վերակազմութիւնը կը ջատագովէ Հայց. եկեղեցւոյ պահպանութեան համար: Աշխարհի քաղաքական դարձուածներուն անդիմադրելի հարկին տակ է որ հայ ժողովուրդին բախտը դարձաւ, և բոլոր գաղթավայրերու մէջ միայն իր Մայրենի եկեղեցին մնաց, իրրեւ պատմական հաստատութիւն, որուն կրնայ կոթնիլ ան իր գոյութիւնը չվտանգելու համար:

(*) ՍԻՌՆ, էջ 104.

Ուրեմն, Ս. Աթոռիս կողմէն ընձեռնուած օժանդակութիւնը, Սիւրբիոյ մէջ գտնուած իր հոգեւոր իրաւասութեան և եկեղեցական ու կրթական շէնքերուն փոխանցուածով կիւլիկիոյ կաթողիկոսութեան, ամէնէն գործնական և ամէնէն թանկագին ոյժ մը և գիւրութիւն մը եղած կիւլիկիոյ կաթողիկոսութեան կազմակերպութիւնը յաջողցնելու համար Սիւրբիոյ մէջ:

Իբրեւոյ ալ մեծ քաջակերութիւն մը և դրական օժանդակութիւն մը եղած ըլլայ Ս. Աթոռիս կողմէն ցոյց տրուած բարի կամքը և համակրանքը հանդէպ կիւլիկիոյ Աթոռին, բայց ամէն բան չէ ասիկա: Մնացած ամէնէն կարեւոր բանը պէտք է ընէ նոյն ինքն Սիւրբիոյ հայութիւնը, կազմակերպութեան անկեղծօրէն և պարկեշտօրէն ի սպաս գնելով ինչ որ ունի. այսինքն հարուստներ իրենց դրամը, մտաւորականներ իրենց խելացի առաջնորդութիւնը, ժողովուրդը՝ իր համակրանքն ու ծառայութիւնները, որպէս զի յաջողի կազմակերպութիւնը: Եթէ Սիւրբիոյ հայութիւնը իր հնարաւորութիւնները չգիրաւէ արժէքի ինչպստ կիւլիկիոյ Աթոռին կազմակերպութեան, չի կրնար լիովին վայելիլ Եւրոպայի և Ամերիկայի Հայոց հնչուն օժանդակութիւնը: Երեսուղէմ կատարեց իր պարտքը, կարգը եկաւ նոյն ինքն Սիւրբիոյ հայութեան որ ի յայտ բերէ իր գիտակցութեան և իր հաւատքին ապացոյցները:

Կիւլիկիոյ և Երուսաղէմի աթոռները պատմական ժամանակներէն սկսելով միշտ ձեռք կ'որկուած են իրարու Բիւրեղաբանի աչս ու աչն կողմէն, և Կիւլիկիոյ կաթողիկոսներ շատ թանկագին անձնութեան ծառայած են Սրբոց Յակոբեանց Աթոռին, առոր ամէնէն զօտարին կայութիւններուն մէջ. և այսօր ինչ որ տեղի ունեցաւ երկու Աթոռներու միջև Ամեն. Տ. Եղիշէ Դուբեան Ս. Պատրիարքի օրով Ս. Յակոբի անուանով, պատմական իրողութիւններու նշանակալից մէկ շրջումն է. նո՛ր չարժու՛մ մը փոխադարձ համակրանքի և իրերաօգնութեան, գեղեցիկ և տրամաբանական շարժում մը, որուն արժէքը ինքն Սիւրբիոյ հայութիւնն է որ պիտի կրնայ բարձրացնել, սրտանց լծորդուելով և նուիրուելով կազմակերպութեան կենսական գործին:

Ս Ի Ո Ն ԵՒ Հ. Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

Հ. Վ. Հայունի Բազմավէպի մէջ (1929, փետր. էջ 56-62), «Ազգաստ» Օրագրին, վերնագրով երկար յօդուածով մը պատասխանելու ասան սոյ գրքի կողմէ իրեն ուղղուած դիտողութիւններուն, շեղում մը ընելով իր գիծէն, կը յարձակի Սիւրբիոյ խորագրութեան վրայ. որ իրրեւ թէ «կամոյական» սահման մը տուած ըլլայ, «Մի, ընդհանրական եւ առարկական նկեղեցւոյ», նաեւ իրրեւ թէ «ապերասան յանդգնութիւն» մըն ալ բրած ըլլայ, Հայ ու Դիմիո Յիսուս-Քրիստոսի մարմնոյ եւ արեան խորհրդանշանն է՝ բռնով:

«Մ'չ որ», դիտել կուտայ Հայունին, «մեր հրապարակագրերէն բողոքեց Սիւրբի գէմ, եւ «աւելի մեծ իշխանութիւնը նոյնպէս բռնեցին, որով եւ հաւանեցան», կ'ուզէ բռն, Սիւրբի այս անբաւելի մոլորութիւններուն, մինչ եւ, կ'ուզէ հետեցնել, երբ պորզայէս «պատմարենութեան սախալան ներքեւ» քանդել ուզեցի Քաթէտի եւ Բարթողիմէոսի առարկական քարոզութեան աւանդութիւնը ի Հայո՛ւ ամէն կողմէն վրաս յարձակեցան ու կը յարձակին դեռ: Սիւրբի այն ատեն «հաւանեց թաւով դրակած էր Հայունիի քննադատութիւնը, որովհետեւ ինքն հին տունը քանդելով ստոր տեղ տը մը շինելու օրինակով ուզած էր արդարացնել իր քննադատութիւնը, եւ հիմայ պատեհ առիթ մը գտած ըլլալ կը կարծէ «աւետարանաբանոց» կոչելով Սիւրբ. իրրեւ թէ Սիւրբ «խորհրդանշան» թաւով բռնեց ըլլայ ընթերցանք սեղանին վրայ Յիսուս-Քրիստոսի օրնած հացին եւ գինիին աւետարանական խորհուրդը:

Կը տեսնէր թէ ո՛րչափ արդարակշիւ գէնը մը կը գործածէ Հ. Վ. Հայունի տարրեր գետնի մը վրայ եւ մտքի մէջ շողացնելով գայն, եւ միտքերու մէջ գրգռութիւն մը ձգելու դիտումով:

Հ. Վ. Հայունիի պատմական փաստերը Հայաստանի առարկական քարոզութեան դէմ, այն ասան անաչառօրէն կշռուած էին Սիւրբի մէջ: Եւ ո՛չ միայն քննադատութիւնը, այլ նաեւ հանրային ողջմտութիւնը իրաւունք տուին Սիւրբի, որ այդ առիթի իր բսկիւրը ըսաւ եւ յայտարարեց թէ իրեն համար փակուած է վիճարանութիւն:

Այս անգամ Հ. Վ. Հայունին, ինքնաբերաբար առիթ կ'ընծայէ մեզի որ իր եկեղեցապատմական ու աստուածաբանական փաստերն ալ զարնեն կշիռի: